

KAKO DO PODATKOV ZA VARSTVO KULTURNE DEDIŠČINE

Iva Mikl Curk

THE MANNER OF OBTAINING DATA
IMPORTANT
FOR THE PRESERVATION
OF CULTURAL PATRIMONY

POVZETEK

Sestavek povzema vsebino in obliko podatkov, ki jih ima strokovna služba dosedaj na voljo in ki bi morali biti bolj dostopni. Tako bi bilo pomembno vedeti za vso kulturno dediščino približno lokacijo objekta, njegov pravni status, probleme, ki jih prinaša praktična funkcija, posebnosti, ki jih je posredovalo raziskovanje, kako je bil objekt že zavarovan in konserviran, kakšni so načrti v zvezi z objektom, kakšen je njegov videz in kje in do katerih podrobnih podatkov je še mogoče priti.

teorija, baze podatkov

The article conveys the contents and from of data which the monument conservation service has at its disposal, and which ought to be easier to obtain. In connection with all cultural patrimony, it would be important to know the approximate location of the object in question, its legal status, the possible problems that its practical function brings along, the peculiarities conveyed by the research, the manners of previous protection and conservation of the object, as well as plans that have been made in connection with it; also a description of its outlook and pieces of information on which detailed data can still be obtained, and where.

theory, data bases

Varstvo kulturne dediščine temelji bolj kot večina drugih kulturnih dejavnosti na podatkih in njihovem prenosu. Zato se, ko razvijamo teorijo naših dejavnosti in s tem želimo izboljšati učinkovitost našega dela, vedno znova vračamo k problemu zbiranja, hranjenja in prenosa podatkov.

Kulturna dediščina je tudi »okamnina« dogajanj iz preteklosti, je opredmeteno človekovo delo. In tako, kot je to delo raznolično, je raznolična tudi kulturna dediščina v svojih lastnostih. Zato je tudi tedaj, ko je posamezna storitev bodisi izjemna umetnina ali dokument tehničnih izkušenj in dosežkov, predmet preučevanja (večjega števila) zgodovinarskih znanstvenih disciplin. Za to preučevanje je zanimivo, če govorimo zelo poenostavljeno, starost dogajanja, katerega rezultat je pričujoča stvaritev, pa tudi vsa nadaljnja usoda te stvaritve do današnjih dni. Proučevanje kulturne dediščine se je gotovo rodilo (čeprav je težko soditi, kaj je vzrok in kaj posledica) iz vedoželjnosti, prav tako pa tudi iz spoštovanja do dela rodov pred nami.

Spoštovanje estetskih, dokumentarnih in drugih vrednot kulturne dediščine je rodilo varstvo kulturne dediščine, prizadevanje, da bi usodo dragocenih stvaritev iz preteklosti tako uravnali, da bi njihove vrednote lahko v popolnosti

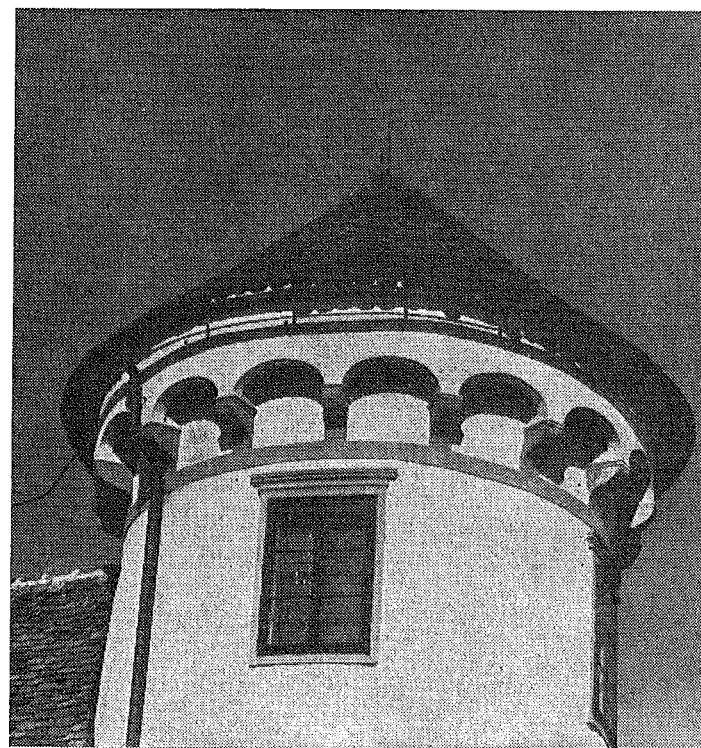
uživali sodobniki in prihodnji rodovi. Varstvo kulturne dediščine potrebuje dalje vse mogoče informacije o vsaki stvaritvi iz kulturne dediščine pa tudi podatke o vseh mogočih njenih pričevalnostih oziroma njenih vrednotah in še o njeni krhkosti, ogroženosti, ranljivosti in še mnogo drugega. Edino tako se varstvo lahko učinkovito postavi po robu vsem procesom, ki v naravnem in umetnem okolju ogrožajo obstoj materialne zapuščine iz preteklosti.

Razpoložljive informacije so danes videti takole. V vseh varstvenih organizacijah¹ je temeljna evidenca o snovi, ki jo organizacija obravnava (nepremična in premična dediščina) v obliki bolj ali manj popolnih kartotečnih sistemov ali zaporednih seznamov. V tem gradivu dobimo osnovne identifikacijske podatke, ki odgovarjajo (spet bolj ali manj popolno) predvsem na glavni vprašanje: »kje« in »kdaj«. Naslednja skupina razpoložljivih podatkov sodi navadno v osnovno pa tudi specialno vodenje iz raziskovalnega procesa te ali one znanstvene discipline (npr. datiranje, analogije in poreklo, stil, avtor itd.). Historiat varstvenih prizadevanj je navadno razviden iz vzporednih gradiv: iz elaboratov za (prostorsko) načrtovanje, iz delovodnikov ob restavratorskih posegih, v muzejih iz knjige akcesij, iz dnevnikov izkopavanj in drugih terenskih del, iz arhiva načrtov in drugih grafičnih posnetkov, iz foto- in negoteke ter iz arhiva dopisov. Marsikaj v strokovni publicistiki objavljenega bomo zaman iskali v dokumentaciji varstvenih organizacij, pa tudi nasprotno — zveza med objavami in publikacijami je še vedno zelo pomanjkljiva.

Utegnilo bi se torej zdeti, da je podatkov še tako malo (in premalo), da je **fleksibilnost mase** manjši problem kot pomanjkanje osnovnih »topografij« in strokovno poglobljenih evidenc ter pregledov raznih posegov in prikazov snovi obravnavane kulturne dediščine. Manjka tudi sistematična »patronaža«, sistem rednega spremljanja vseh sprememb na kulturni dediščini. A vendarle je varstvena stroka, kljub skromni kadrovski zasedbi, tako dejavna v našem prostoru, da bi mogla biti mnogo bolj učinkovita, če bi lahko bil v njej kot celoti vsak hip dosegljiv vsak že zapisani podatek. Tako bi mogla stroka tudi mnogo lažje in mnogo bolj tekoče odgovarjati na vsa vprašanja, ki ji jih zastavlja širša javnost. Gre za vprašanja, kje in kaj pa tudi zakaj in kako varovati. Ko naj se stroka predstavlja kot celota — v mislih imam predvsem dokumentacijo za območje cele republike, dokumentacijo, ki naj bo zbrana v Zavodu SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine — pa se zastavljata še dodatni vprašanja: »kje so shranjeni podrobni podatki« in »kakšne so izkušnje v svetu«.

Gotovo se ob razmišljanju o prenosu podatkov rodi tudi vprašanje o varnosti podatkov. Bolj kot so podatki znani, več je možnosti za napačno integracijo pa tudi za zlorabe, še prav posebno, če gre za »nedodelane« podatke. A prav tako je res, da so podatki, ki so znani in dovolj razširjeni, še najboljše zavarovani. Tako jim še najmanj grozi pačenje, pa tudi na mnogo več načinov je mogoče urediti fizično zavarovanje objektov, ki o njih marsikaj vemo. Objavljeno odkritje je prav gotovo najboljša zaščita avtorskih pravic raziskovalca. Temeljni identifikacijski podatki o nepremični ali premični prvini kulturne dediščine pa seve niso in ne morejo biti nikogaršnja avtorska pravica, kolikor so potrebni za to, da se stvaritev, predmet ali stavba pravno in fizično zavaruje. Dober sistem prenosa podatkov mora biti torej tak, da v strokovnih krogih opravlja vlogo strokovne publicistike, čeprav je najbrž še precej časa ne bo mogel (in smel) nadomestiti.

Kulturna dediščina je torej, kot smo rekli, »okamnina« zelo različnih procesov iz preteklosti, hkrati pa tudi »gnezdo« procesov, ki segajo ali pa naj segajo v prihodnost. Hkrati je kulturna dediščina tudi raziskovalna baza za večje število strok. Tako srečamo (ali naj bi srečali) v dobri dokumentacijski enoti pojme iz geodezije in zemljepisa (v zvezi z lokacijo objekta), posestnega prava (npr. zemljiškoknjižni podatki) in hkrati še arheološko, etnološko, zgodovinarsko pa umetnostno in stavbnozgodovinsko terminologijo tja do tovarniških imen raznih preparatov, uporabljenih pri konserviranju in restavriranju. Kar najbolj popoln tezaver pojmov bi bil gotovo v veliko pomoč, ko se moramo spoprijeti z zadregami te mnogopomenske snovi. Koristen bi pa bil tudi čvrst dogovor, kako sistem »opisovanja« (ki je nastajal več desetletij, kot npr. arhiv Zavoda SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine od leta 1913 in muzejski arhivi še dalje) prevesti v trden in hkrati pregleden sistem »ključnih besed«. Pred nedavnim so se na mednarodnem posvetu² o dokumentaciji pri varstvu kulturne dediščine izrekli proti enemu in proti drugemu. Tudi tisti, ki imajo gradivo že bolj obdelano kot mi, hkrati pa seveda tudi precej več podatkov in vprašanj kot mi, so se namreč prepričali, da ni lahko ustvariti idealen tezaver; za to jim namreč manjka obdelovalcev pa tudi vseh danes neslutnih spoznanj ni mogoče predvideti. Prav tako sodijo, naj bo sistem ključnih besed

Sl. 4. Bogenšperk — obnovljeni okrogli grajski stolp (Gorjup 1986)
Fig. 4 — Bogenšperk — the restored round castle tower (Gorjup 1986)

le stržen, ki pa le stežka nadomešča tančine vseh, tako rekoč nešteti tehničnih oziroma strokovnih izrazov. Izrazi npr., kot so »gank« ali »kaštelir« ali »pod-snova«, vsebujejo vsak zase cele skupine ključnih pomenov.

V teoriji so sicer te in take negotovosti kaj malo vznemirljive, vse je mogoče zlahka odpraviti. V praksi bi pa to terjalo ogromno (bolj ali manj neizvedljivega) fizičnega dela, ki bi moralo potekati še po povsem enotnih merilih in tako rekoč v enem zamahu. Vnaprej bi bilo namreč treba opraviti vse strokovno urejanje podatkov, za dolgo bi bilo treba prehiteti razvoj strokovnega dela. To urejanje bi pomenilo tudi težko izvedljivo spreminjanje ustaljenih strokovnih izrazov, če bi hoteli odpraviti z dolgo rabo razširjene nesmisle. Za primer naj spomnimo na to, da že v konservatorskih krogih beseda »konservacija« ne pomeni vedno in povsod istega. Še dosti večja je razlika v pomenih iste besede, kadar govorita o konservaciji konservator ali strojnik!³

Ko smo govorili o kulturni dediščini in še posebno ko smo govorili o varstvu, smo govorili zlasti o procesih. Proces je tok, je gibanje, podatek pa je statičen. Ker pa ni varstva (ki je tudi samo proces) brez podatkov, moramo vse potrebne informacije zapisati tako, da je mogoče sistem trajno dopolnjevati, da je mogoče nove podatke zapisati tudi v njihovem razmerju do starih. Raziskovanje lahko povsem prevrednoti kakšno lastnost, zob časa pa vsemu navkljub razje to ali ono sestavino predmeta ali stavbe, ki sta kulturna dediščina. Tako ni dovolj, da smo leta 1952 zapisali, da je neko obzidje iz železne dobe, in leta 1974, da je isto obzidje iz bronaste dobe. Vedeti moramo, ali ni mogoče iz bronaste in železne dobe, pa tudi, ali je ena ali druga določitev plod poglubljenega raziskovanja ali le površne ocene, vedeti moramo, kateremu podatku kaže bolj verjeti.

Tako vidimo, da ni majhno število nerešenih nalog ter zadržkov in ovir, subjektivnih in objektivnih, ki jih ni mogoče kar nalahko odstraniti in ki pojasnjujejo, zakaj je naše vedenje še vedno tako razdrobljeno, zakaj je v tolikšni meri zgolj »v glavah« strokovnih delavcev, ne pa tudi v sodobnih sistemih obdelave podatkov.

Seveda se nisem namenila pisati tega le zato, da bi ugotovili stanje. Danes ali jutri bomo dosedanjim informacijskim sistemom prav gotovo pridružili novega. Seveda pa moramo pri tem želeti in pričakovati, naj seže tak sistem kar najdalj v prihodnost, naj ustreže kar največ zahtevam, naj bo pa tudi takšen, da ga lahko zgradi večje število zelo različno usposobljenih strokovnjakov, kakršni pač delajo v varstveni službi. Če hočemo vse to doseči, potem sodim, da moramo upoštevati, ko se lotimo dela, tole: Sistem mora temeljiti na dovolj zgoščenem jedru podatkov (ki ga prav gotovo oblikujejo dosedanji terminološki poskusi, pičel mednarodni izbor ključnih besed, uzakonjeni registerski obrazci in statistični popisni listi⁴), hkrati pa mora biti dovzeten za vso specialno terminologijo, za zvezo z vsemi slikovnimi in kartografskimi dokumenti, za stalno dopolnjevanje.⁵ Nastavljen mora biti tako, da bo mogel podatke vnašati tudi človek, ki ne pozna vseh potankosti vseh zadevnih akademskih strok.

Na omenjenem mednarodnem posvetu je dejal eden izmed govornikov, razpravljavcev, kot moremo razbrati iz objavljenih referatov,⁶ da se sam ukvarja z gotskimi dviznimi okni (»en guillotine«), in ko bo mogel brez problemov iz dokumentacijskega sistema zvedeti, kje so taka okna ohranjena,

kje so bila, kakšna so itd., bo vedel, da je sistem dober. Jaz bi v sklepu tega sestavka misel takole prilagodila: Ko bom na vprašanje »gradišče v Šembijah« (ali »Škoparjeva bajta«, vseeno) izvedela na dva kilometra premera točno lokacijo objekta, njegov pravni status, kakšne probleme povzroča njegova praktična funkcija, posebnosti, ki jih je o vrsti objekta in njegovi zgodovini ugotovilo raziskovanje, s katerimi metodami je bil v preteklosti že varovan ali konserviran, ko bom mogla dobiti vsaj eno fotografijo ali risbo in ko bom zvedela o načrtih v zvezi z njim ter še posebej o tem, kje se lahko poučim o podrobnostih, bom rekla, da je sistem dober. Hkrati mi bo moral dober sistem tudi odgovoriti na vprašanje, kje so bile v zadnjem desetletju velike restavratorske akcije, kateri načini restavriranja stenskih ometov so se pri nas doslej najbolj obnesli itd. Zveza s specialnimi dokumentacijami in literaturo je še posebno nepogrešljiva; vsega vedenja nam pritisk na tipko pač ne more dati.

OPOMBE

1. Poimenovanje po Zakonu o naravni in kulturni dediščini, Ur. l. 1981/1. — O stanju dokumentacije tudi analiza Naravna in kulturna dediščina, Republiški komite za kulturo, Ljubljana 1985, 39, priloga III, 111 ss, priloge VII. Pri tem gre za podatke o najmanj 50.000 nepremičninah in o približno (v muzejih in zunaj) 500.000 premičninah. O istem v zvezi z naravno dediščino nas pouči Vestnik (ZSRS VNKD) št. 7, Ljubljana 1980 (P. Skoberne in sod.).

2. Documentation, Information and Terminology, Luntheren (Nizozemska) 23.—26. 4. 1985. Referati avtorjev H. Janse, J. R. Mengarduque, Ch. Fouquet, M. C. Uginet, A. Brain, C. Young, D. J. de Vries, J. Bold, S. A. V. Grant in razprave so bili razmnoženi. Gradivo smo dobili z zamenjavo v knjižnico ZSRS VNKD.

3. Prim. I. Miki-Curk, Varstvo spomenikov 23, 1981, 47 ss, obe opombi.

4. Ključne besede je zbral za obdelavo strokovne literature UNESCO-ICOMOS dokumentacijski center v Parizu okt. 1983 in vsebuje približno 3500 ključnih besed, izbranih tako, kot kaže naš primer: »a secco, abbey churches, abbeys, aboriginal sites, abrasive, absorption tests, abutements...« Register mora vsebovati več lokacijskih in merskih podatkov, podatkov o pravnem statusu in stanju spomenika, njegovo datacijo in poreklo, podatke o funkciji, o hrambi grafične in slikovne dokumentacije, podatke o virih in besedni opis vpisanega objekta — v celoti približno 20 obveznih podatkov. Statistični popisni listi — zvezni statistični popis 1987 — pa vsebujejo dokaj izčrpno tipologijo-klasifikacijo z 230 tipi. Kategorije podatkov v muzejskih inventarnih knjigah navajajo priročniki, ki jih izdaja Društvo muzealcev Slovenije.

5. Letna poročila o delih na nepremični kulturni in delu preične likovne dediščine obsegajo v zadnjih letih vsaj po 2000 objavljenih podatkov na leto. Sprememb, ki jih zapiše strokovna služba, pa je vsaj trikrat toliko na leto.

6. A. Brain, str. 20, v elaboratu, ki ga navajamo pod opombo 2.

V Mariboru je nastala v letu 1986 študija, kako obdelati osnovne podatke v vseh kulturnih organizacijah, prav tako potekajo v službi za varstvo naravne in kulturne dediščine že prva dela ob izgradnji registra in ob statističnem popisu kulturnih spomenikov; ta morata biti tudi vključena v enoten sistem stopnje obdelave podatkov.